

ДИСКУСІЙНИЙ КЛУБ

УДК 343.237

А.О. Драгоненко

кандидат юридичних наук

Кіровоградський інститут державного та муніципального управління КПУ

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ
НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ, ВЧИНЕНОГО У СПІВУЧАСТІ

У статті досліджено проблеми кваліфікації умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, вчиненого у співучасті. Проведено аналіз проблем, які можуть виникнути у правозастосовній практиці, наведено теоретичне узагальнення її нове вирішення конкретного наукового завдання, що виявляється в комплексному та системному кримінально-правовому дослідженні вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, вчиненого у співучасті, шляхом формулювання відповідних положень, висновків та пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства.

Ключові слова: новонароджена дитина, вбивство, співучасть, кваліфікація.

I. Вступ

Сучасний стан злочинності в країні характеризується цілим рядом несприятливих тенденцій. На фоні кількісних негативних показників кримінальної статистики проходить цілий ряд значних якісних трансформацій. Це стосується, в першу чергу, групової злочинності. Саме вчинення злочину двома чи більше суб'єктами являється співучастю.

Між тим, увага юристів відносно питання кримінальної відповідальності співучасників такого складу злочину не тільки не зменшується, але й збільшується, і ця проблема набула великого суспільного резонансу.

Охорона дитинства в Україні є загальнонаціональним пріоритетом держави, мета якого – забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, соціальний захист і всебічний розвиток. Держава повинна забезпечити не лише гарантії її права на народження, а й максимально захистити її життя в цей період, оскільки діти (особливо новонароджені) є найбільш уразливою в соціальному та правовому сенсі категорією громадян. У комплекс заходів, що вирішують це важливе завдання, входить і встановлення відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК).

Проблеми кримінально-правової характеристики привілейованих видів убивства, в тому числі й убивства матір'ю своєї новонародженої дитини, криміналістами висвітлю-

валися як у дореволюційний (М.Н. Гернет, Н.О. Неклюдов, М.С. Таганцев та ін.), так і радянський період (М.І. Загородников, В.Д. Набоков, А.А. Піонтковський, Л.І. Тиміна, В.І. Ткаченко, А.Н. Трайнін, Т.Г. Шавгулідзе, М.Д. Шаргородський, Г. Шаріпова та ін.). Значну увагу їм приділено й представниками сучасної кримінально-правової думки, а саме М.І. Бажановим, А.В. Байловим, Ю.В. Бауліним, В.І. Борисовим, С.В. Бородінін, В.К. Грищуком, Т.В. Кондрашовою, М.Й. Коржанським, А.М. Красиковим, В.М. Куцом, М.І. Мельником, В.О. Навроцьким, Л.А. Остапенко, О.М. Поповим, О.Л. Старко, В.В. Сташисом, В.Я. Тацієм, В.М. Трубниковим та ін. Питання кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, його кримінологічна характеристика й запобігання йому вивчалися у дисертаційному дослідженні Л.О. Старко (2007 р.).

II. Постановка завдання

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини – один із розповсюджених і небезпечних проявів проти життя особи. В практичній діяльності органів дізнання, слідства та суду викликає труднощі не тільки виявлення цього злочину, його кваліфікація, але й вирішення питань, пов'язаних з призначенням покарання, особливо якщо цей злочин вчинено у співучасті.

Виникає необхідність дати кримінально-правову оцінку проблемі кримінальної відповідальності інших осіб, які своєю поведінкою у ряді випадків спонукають жінку-матір до вбивства новонародженої дитини чи до-

помагають позбавити її життя. У таких випадках мати може виконувати роль або виконавця, або співвиконавця, або співучасника.

III. Результати

У разі, якщо матір виступає в ролі виконавця, дії матері за наявності об'єктивних і суб'єктивних ознак складу повинні кваліфікуватися за ст. 117 КК.

Кваліфікація дій матері в цьому разі не викликає ніяких складнощів. Оскільки ст. 117 КК України не має такої кваліфікуючої ознаки як злочин, вчинений групою осіб, оскільки жінка, яка вбила свою дитину в групі з іншими співучасниками, має відповідати за злочин, передбачений ст. 117 КК України. Але відносно кваліфікації дій інших співучасників все складається набагато складніше.

На перший погляд здається, що все є очевидним, адже злочин, передбачений ст. 117 КК України, являє собою злочин зі спеціальним складом. Незалежно від того, яку участь у вчиненні злочину приймали інші співучасники – співвиконавця чи співучасника, вони повинні притягуватися до кримінальної відповідальності як співучасники злочину, передбаченого ст. 117 КК України, тобто із посиланням на ст. 27 КК України. Однак більшість дослідників цієї проблеми пропонують інше вирішення цього питання.

Відносно інших співучасників дітовбивства, то кваліфікація їх дій, напевне, має залежати від конкретних обставин справи.

Так, М.Д. Шаргородський пропонував встановити за пособництво дітовбивству й підбурювання до нього відповідальність як за кваліфіковане вбивство, незалежно від пом'якшення відповідальності для матері у зв'язку з суб'єктивними обставинами [2, с. 94].

Т.В. Кондрашова вважає, що дії інших осіб слід кваліфікувати залежно від тієї ролі, яку вони виконували у вчиненні такого виду злочину [1, с. 141].

А.А. Піонтковський зазначав: "Коли є пособництво чи підмовляння з боку батька на вбивство новонародженої дитини, питання про кримінальну відповідальність батька вирішується за правилами співучасті у вбивстві, простому чи кваліфікованому, залежно від конкретних обставин справи. Так повинно бути вирішене питання про кримінальну відповідальність не лише тоді, коли було вчинене підмовляння з прямим умислом, але й тоді, коли чоловік усвідомлював, що своєю поведінкою він штовхає жінку на вчинення злочину, і ставився до цього байдуже (підмовляння з евентуальним умислом)" [4, с. 71].

Оскільки з суб'єктивної сторони дії співучасників злочину характеризуються умисною формою вини, то є очевидним, що дії пособника слід кваліфікувати за ч. 5 ст. 27 та п. 2 ч. 2 ст. 115 КК, а дії підбурювача – за ч. 4 ст. 27 та п. 2 ст. 115 КК. У разі, якщо

мало місце підбурювання чи пособництво до вбивства двох новонароджених (близнят) або з особливою жорстокістю, або з корисливих мотивів, то у такому разі дії додатково кваліфікуються за п. 1, 4, 6 ч. 2 ст. 115 КК.

Учені мають рацію, пропонуючи кваліфікувати дії інших співвиконавців вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини не як співучасть у злочині, передбаченого ст. 117 КК. Привілейований склад злочину може застосовуватися тільки до жінки, яка виносила (народила) дитину. Дії інших осіб під кваліфікацію цієї статті не підпадають. Суперечностей між законом і варіантом, який пропонує кваліфікувати злочин за ст. 115 КК, не існує, адже кваліфікація дій інших осіб повинна існувати без урахування привілейованого складу. Поблажливості закону в цьому випадку просто не може розповсюджуватися на дії інших осіб.

Практично всі вчені, які висвітлювали питання відповідальності співучасників убивства матір'ю своєї новонародженої дитини, обмежуються констатуванням того, що співвиконавці в цьому повинні нести кримінальну відповідальність за ст. 115 КК України. Ця загальна рекомендація не може задовольнити потреби практики. Дії співучасника убивства матір'ю своєї новонародженої дитини потрібно кваліфікувати за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України, тобто вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності.

Оскільки у ст. 117 КК відсутня така кваліфікуюча ознака, як вчинення злочину групою осіб, то, очевидно, жінка, яка вбила свою дитину разом з іншими співвиконавцями, повинна відповідати за злочин, передбачений ст. 117 КК.

Відносно кваліфікації дій інших співвиконавців, то кваліфікація їхніх дій залежить від конкретних обставин справи.

Так, М.Д. Шаргородський пропонує встановити за пособництво в убивстві дитини й підбурюванні до нього відповідальність як за кваліфіковане вбивство, не залежно від пом'якшення відповідальності щодо матері за наявності суб'єктивних обставин [2, с. 94].

Т.В. Кондрашова пропонує дії інших осіб кваліфікувати залежно від ролі, яку вони виконували під час вчинення вбивства [1, с. 141].

Наприклад, Е.П. Побегайло вважає, що дії співвиконавців слід кваліфікувати за відповідною частиною (п. 2 ч. 2) ст. 115 КК України, так як обставини, на підставі яких пом'якшується відповідальність матері, на них не розповсюджуються [5, с. 241].

На думку В.В. Єраскіна, суб'єктом цього злочину (ст. 117 КК України) може бути лише мати новонародженої дитини, яка досягла віку кримінальної відповідальності, всі інші учасники злочину повинні нести відпо-

відальність на загальних підставах [6, с. 224] – за відповідною частиною (п. 2 ч. 2) ст. 115 КК України (ст. 105 КК РФ).

Н.К. Семернева зазначає, що інші особи, які брали участь у вчиненні такого злочину, несуть відповідальність за співучасть у ньому, але з урахуванням особистих мотивів, їх дії підлягають кваліфікації за іншими статтями, наприклад, ст. 27 і ч. 1 або п. 2 ч. 2 ст. 115 КК.

М.Й. Коржанський вважає, що дії співучасників умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини мають кваліфікуватися за ст. 27 і 117 КК [1, с. 123], з чим, на наш погляд, погодитись не можна.

Згідно з ч. 2 ст. 29 КК організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем. П.С. Матишевський зазначав, що в тих випадках, коли виконавцем злочину є спеціальний суб'єкт, дії співучасників, які не є спеціальними суб'єктами, повинні кваліфікуватися за тим законом, за яким кваліфікуються дії виконавця злочину, з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК [5, с. 177]. Отже, дії співучасників умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини слід кваліфікувати за ст. 117 КК з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК. Однак, при кваліфікації дій співвиконавців цього злочину, завжди застосовується принцип індивідуалізації відповідальності, тобто кожна особа несе відповідальність за фактично вчинений нею злочин. Оскільки суб'єктом злочину, передбаченого ст. 117 КК, може бути лише мати новонародженої дитини, то цей привілейований склад може застосовуватись лише до жінки, яка виносила та народила дитину. Дії ж інших осіб не охоплюються ознаками статті 117 КК, оскільки до них ця пом'якшуюча обставина не може бути застосована. Отже, у випадках, коли співучасниками вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини були інші особи (чоловік, родичі, друзі), їх дії слід кваліфікувати за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК [6, с. 177], а за наявності інших обтяжуючих обставин – поряд з п. 2, за п. 11 або п. 12 ч. 2 ст. 115 КК.

Бувають випадки, коли жінка під час пологів або після них фізично не може зробити будь-що і на її прохання вбивство новонародженого вчиняють інші особи, наприклад, батько дитини чи інші родичі.

Як було зазначено раніше, особи, які вбили дитину на прохання матері, будуть нести відповідальність за п. 2, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК. Складність кваліфікації в цьому випадку викликають дії матері. За що буде відповідати мати – за співучасть у вбивстві, передбаченому ст. 115 чи ст. 117 КК?

Вважається, що мати дитини не може відповідати за співучасть у вбивстві, передбаченому п. 2, 11 ч. 2 ст. 115 КК, оскільки при такому підході за спричинення смерті власноручно вона відповідає за привілейованим складом, а у випадку спричинення смерті чужими руками – за кваліфікованим.

Таким чином, вивчивши проблему співучасті у вбивстві матір'ю своєї новонародженої дитини, можна зробити деякі висновки. Привілейований склад злочину, передбачений ст. 117 КК України, не може розповсюджуватись на дії інших осіб, оскільки підґрунтям виділення такого складу злочину виступає особливий психофізіологічний стан жінки. Якщо інші особи безпосередньо спричинили смерть новонародженій дитині, то вони повинні притягуватися до кримінальної відповідальності за злочин, передбачений п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України, оскільки вони спричинили смерть малолітній дитині. Якщо ж інші особи виступали як співучасники у вбивстві матір'ю своєї новонародженої дитини (організатора, підбурювача, пособника), то вони повинні притягуватися до кримінальної відповідальності за співучасть у вбивстві малолітньої дитини, тобто за ст. 27 та п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України. Мати дитини, незалежно від характеру ролі, яку вона виконувала (виконавець чи інша роль) у вбивстві своєї новонародженої дитини, вона повинна притягуватися до кримінальної відповідальності за ст. 117 КК України. Склад злочину – вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини має спільні ознаки зі злочином, передбаченим п. 2 ч. 2 ст. 115 КК – умисне вбивство малолітньої дитини, адже малолітньою вважається дитина до досягнення нею 14-річного віку. Отже, питань щодо застосування цих кримінально-правових норм на практиці немає, оскільки згідно із загальними правилами кваліфікації за умов конкуренції норм, одна з яких є нормою з обтяжуючими обставинами, а друга – з пом'якшуючими, остаточно дії кваліфікуються за статтею, яка має пом'якшуючі обставини.

Список використаної літератури

1. Антонюк Н.О. Вдосконалення законодавчої конструкції складу "Умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини" (ст. 117 КК України) / Н.О. Антонюк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2009. – № 49. – С. 198–206.
2. Загородников Н.И. Преступления против жизни по советскому уголовному праву. – М.: Госюриздат, 1961. – 452 с.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 – Ст. 131. – (зі зм. та доп.).

4. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / ред. М.І. Бажанов. – К. ; Х. : Юрінком Інтер-Право, 2010. – 486 с.
5. Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах / А.Н. Попов – СПб. : Юридический центр Пресс. – 2001. – 465 с.
6. Старко О.Л. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О.Л. Старко. – К., 2007. – 225 с.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2013.

Драгоненко А.А. Проблемы квалификации умышленного убийства матерью своего новорожденного ребенка, совершенного в соучастии

Статья посвящена исследованию проблемы квалификации умышленного убийства матерью своего новорожденного ребенка, совершенного в соучастии. Проведен анализ проблем, которые могут возникнуть в правоприменительной практике, приведены теоретическое обобщение и новое решение конкретной научной задачи, которая проявляется в комплексном и системном уголовно-правовом исследовании убийства матерью новорожденного ребенка, совершенного в соучастии, путем формулирования соответствующих положений, выводов и предложений по внесению изменений в действующее законодательство.

Ключевые слова: новорожденный ребенок, убийство, соучастие, квалификация.

Dragonenko A. Problems qualification murder the mother of his newborn child, the offense of complicity

This article is devoted to the problem of qualification murder the mother of his newborn child, the offense of complicity. The analysis of the problems that may arise in law enforcement practice, the theoretical generalization and new address specific scientific objectives, as reflected in the comprehensive and systematic study of criminal law murder of his mother newborn child, the offense of complicity by the wording of the relevant provisions, conclusions and proposals for amendments to existing legislation.

Deliberate attempt on the life at all times been recognized among the most serious crimes. Any murder is exceptionally high degree of public danger. Report these crimes always has a particular public interest and especially when it comes to killing babies - helpless and defenseless creatures. After a child, as stated in Ukraine ratified the Convention on the Rights of the Child, due to his physical and mental immaturity, needs special safeguards and care. Infanticide is different from all other murders originality and characteristics of the offense. This individual provisions of Art. 117 of the Criminal Code of Ukraine in 2001, which includes responsibility for the murder of the mother of a newborn baby are contradictory, on the one hand, due to the specific act, but on the other - is ambiguity in the interpretation of the classification of the offense, and therefore - and difficulties in enforcement activity. Thus, the problematic features of infanticide are those expressed by the words, "newborn", "mother", "childbirth", "immediately after birth". The current Criminal Code of Ukraine and clarification of the Supreme Court of Ukraine does not contain specific and clear guidelines content of these attributes. Ambiguous addressed some other important aspects of criminal characteristics of infanticide. Controversial, in particular, the question of complicity in this crime, commitment or requirement of special mental and physical condition of mothers in all cases of murder the mother of his newborn child, assessment of fault attacks on non-viable baby. However, these and other issues today in the theory of criminal law studied enough.

Key words: newborn, murder, complicity qualifications.